

Подобные исследования описаны в таких работах, как «Методы синергетики в изучении динамики курса акций на Петербургской бирже в 1900-х гг.»; «Using Methods of Non Linear Dynamics in Historical Social Research: Application of Chaos Theory in the Analysis of the Worker's Movement in Pre-Revolutionary Russia»; «Chaos Theory in the Analysis of Social and Economic Processes in Tsarist Russia»; и др. Они представляют интерес, но с учетом того, что «Методы количественного анализа, направленные на выявление хаотической компоненты, ... активно развиваются ... и пока еще не приобрели законченного вида»; и, в свою очередь, детектирование хаоса – это «в некоторой степени “ноу хао”, где получение убедительного результата зависит от умения исследователя применить целый набор средств из “инструментального ящика” теории хаоса».

Таким образом, использование исторической информатики в области исторического познания дает не только приращивание знания в обычной парадигме, но и весьма перспективно в синергетическом видении исторического процесса.

Литература

1. Андреев А.Ю., Бородкин Л.И., Коновалова А.В., Левандовский М.И. Круг идей: Труды VII конференции. Ассоциация «История и компьютер». М., 2001.
2. Бородкин Л.И. Математические модели в исторических исследованиях: deus ex machina? // Математическое моделирование исторических процессов. Сб. М.: Ассоциация «История и компьютер».
3. Бородкин Л.И. «Порядок из хаоса»: концепции синергетики в методологии исторически исследований (Новая и новейшая история, 2003, №2, в печати). http://www.hist.msu.ru/HisLab/html/hl_pub.html.
4. Василькова В.В. Порядок хаос в развитии социальных систем: (синергетика и теория социальной самоорганизации). СПб., 1999.
5. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. 1997. В.В.Тарасенко HTML версия документа, 1998.
6. Малинецкий Г.Г. Нелинейная динамика – ключ к теоретической истории? // Общественные науки и современность. 1997. №2.

ВЫСЯЛЕННЕ НЯМЕЦКАГА НАСЕЛЬНІЦТВА З ПОЛЬШЧЫ Ў ДРУГОЙ ПАЛОВЕ 40-х ГАДОЎ XX СТ

С. Лукашанец

Далучэнне да Польшчы пасля Другой Сусветнай вайны новых тэрыторый (замест страчаных ў 1939 годзе «крэсаў усходніх») адбывалася за кошт усходнегерманскіх земляў. Як адна з галоўных складаючых працэсу далучэння Вернутых земляў (Ziem Odzyskanych – далей – ZO) была праблема немцаў, што там пражывалі. Вядома, што і перад вайной, на

даваеннай тэрыторыі Польшчы пражывала значная нямецкая нацыянальная меншасць. Але пасля далучэння ZO праблема нямецкай меншасці павінна была б стаць галоўнай праблемай пасляваеннай Польшчы. Таму яшчэ падчас абмеркаванняў канцэпцый тэрытарыяльнай кампенсцыі еўрапейскія ўдзельнікі антыгітлераўскай кааліцыі прыйшлі да высновы аб неабходнасці высялення немцаў у Германію з Польшчы, і адначасова з некаторых іншых краін Усходняй Еўропы, дзе гэта не было звязана з тэрытарыяльнымі зменамі, а хутчэй з негатыўным вобразам немца, як развязвальніка Другой Сусветнай вайны.

Канчатковае рашэнне аб высяленні немцаў было прынята падчас Патсдамскай канферэнцыі 1945 года [1]. Але працэс ліквідацыі нямецкай меншасці ў будучай Польшчы пачаўся яшчэ раней. Гэты працэс можна падзяліць на наступныя часткі:

- эвакуацыя і масавыя ўцёкі нямецкага цывільнага насельніцтва з усходнянямецкіх земляў перад наступаючымі савецкімі войскамі ў апошнія месяцы вайны;

- т. зв. «вайсковыя» высяленні – шэраг мерапрыемстваў, якія праводзіў польскі ўрад летам 1945 г. перад Патсдамскай канферэнцыяй для змяншэння колькасці нямецкага насельніцтва на тэрыторыях, аб'ячаных Польшчы, што зрабіла б прэтэнзіі Польшчы на ZO больш абгрунтаванымі;

- масавы выезд немцаў з Польшчы, дзе ім былі створаны такія дыскрамінацыйныя ўмовы жыцця, што адбывалася добраахвотная эміграцыя – восень 1945 г.;

- арганізаваныя на аснове рашэнняў Патсдамскай канферэнцыі высяленні, якія праводзіліся ва ўзаемадзеянні з акупацыйнымі ўладамі Савецкай і Брытанскай зон Германіі. Яны праводзіліся з лютага 1946 года, паралельна з верыфікацыяй насельніцтва ZO.

Эвакуацыя

У апошнія месяцы вайны ва ўсходнегерманскіх землях (на ўсход ад Одэра і Нысы-Лужыцкай) скапілася вялікая колькасць нямецкага насельніцтва – у гадах 1939–1944 з-за наплыву насельніцтва з раёнаў, ахопленых бамбардзіроўкамі англа-амерыканскіх самалётаў, што склала каля 12 млн. чалавек [2]. З-за хуткага наступлення савецкіх войскаў планы падрыхтаванай раней эвакуацыі былі зламаны і ператварыліся ў масавыя ўцёкі нямецкага цывільнага насельніцтва за адступаючымі войскамі вермахта. Пэўную ролю ў масавасці гэтай з'явы адыграў страх перад савецкімі салдатамі ці т. зв. «сіндром Неммерсдорфа», невялікай вёскі ва Усходняй Прусіі (зараз Маякоўскае) [3]. Там ахвярамі савецкіх войскаў

сталі 60–70 чалавек, пераважна жанчыны і дзеці. Выключна халодная зіма і слабая арганізаванасць прывялі да велізарнай колькасці ахвяраў сярод уцекачоў, якую цяжка падлічыць [4]. Але даследчыкі схіляюцца да лічбы каля 1 млн. чалавек [5].

Аб маштабнасці ў дэмаграфічных адносінах працэсу эвакуацыі сведчаць наступныя лічбы. Працэс ахапіў наступную колькасць немцаў ва ўсходнянемецкіх землях (будучых ZO) [6].

Усходняя Прусія	2053 тыс.
Памор'е	1081 тыс.
Верхняя Сілезія	цяжка падлічыць, толькі ў Судэты – 1,6 млн. немцаў
Ніжняя Сілезія	85 % усяго насельніцтва
Усяго з Сілезіі	3.2 млн. – 1,6 – у Чэхію, астатнія – у Саксонію, Цюрынгію, Баварыю.
Усходні Брандэнбург	330 тыс.
Край Варты, Генеральнае Губернатарства (былая Польшча)	812 тыс.
Усяго з тэр. будучай Польшчы	7 494 тыс.

Пры гэтым трэба памятаць, што ў лічбу 7,5 млн. уваходзяць амаль 1 млн (800 тыс.) эвакуіраваных/ўцекачоў з тэрыторыі даваеннай Польшчы. Такім чынам, з 12 млн. немцаў у межах ZO засталася толькі каля 5,5 млн. чалавек, сярод якіх, акрамя немцаў, былі і этнічныя «аўтахтоны», якіх будучы польскі ўрад не жадаў высяляць. Такім чынам, эвакуацыя больш чым ў два разы аблегчыла працу будучаму польскаму ўраду.

«Вайсковыя» высяленні і добраахвотная эміграцыя

Рыхтуючыся да Патсдамскай канферэнцыі, польскі ўрад ведаў, што брытанская дэлегацыя будзе спрачацца з ідэяй польска-нямецкай мяжы па Одэру і Нысе-Лужыцкай. Каб пацвердзіць польскі (а не нямецкі) характар гэтых земляў, былі праведзены высяленні немцаў з дапамогай арміі. Непадрыхтаванасць гэтай акцыі і супрацьдзеянне савецкіх пагранічнікаў прывялі да таго, што аперацыя правалілася. Колькасць высленых немцаў склала толькі 300–400 тыс. чалавек [7].

Патсдамская канферэнцыя прызнала польска-нямецкую мяжу па Одэру і Нысе-Лужыцкай. Прынятае там жа рашэнне аб высяленні немцаў з Польшчы польскі ўрад вырашыў «падмацаваць» дыскрымінацыйнымі законамі ў адносінах да немцаў, вымушаючы іх эмігрыраваць у Германію яшчэ да пачатку арганізаваных высяленняў [8]. Дыскрымінацыя немцаў часам нагадвала гітлераўскую ў адносінах да яўрэяў – напрыклад, нашэнне апазнавальнай павязкі [9]. У выніку за восень 1945 г. з Польшчы выехала каля 600 тыс. чалавек [10].

Арганізаваныя высяленні

Толькі з пачатку 1946 г. пачаліся запланаваныя на Патсдамскай канферэнцыі высяленні немцаў з Польшчы. Польскі ўрад быў вымушаны каардынаваць свае дзеянні з Брытанскай і Савецкай акупацыйнымі ўладамі ў Германіі. План высяленняў, распрацаваны спецыяльнай камісіяй, быў вельмі аптымістычны – планавалася завяршыць высяленні да ліпеня 1946 года [11]. Да гэтага часу была вызначана колькасць высяляемых немцаў. Пасля ўсіх падзей 1945 г. яна склала каля 2 млн. чалавек (пры больш чым 12 млн. на пачатак 1945 г.) [12]. 14 лютага 1946 года ў Берліне было падпісана пагадненне паміж англійскімі і польскімі прадстаўнікамі ў Аб'яднанай выканаўчай камісіі па рэпатрыяцыі пры СРК у Германіі [13]. Гэта дамова дакладна вызначала парадак, ход, арганізацыю высяленняў да англійскай сферы акупацыі. У будучым такая ж дамова будзе падпісана і з савецкімі прадстаўнікамі. Але нзгледзячы на тое, што за 1946 г. была выселена найбольшая колькасць немцаў – 1,8 млн. чалавек, высяленні зацягнуліся аж да 1950 г., калі ў сувязі са зменай абставінаў (напрыклад, утварэнне ГДР у 1949 г.), яны былі звернуты і заменены на іншыя праграмы [14].

Увогуле, раскладка лічбаў на кожны з этапаў выглядае наступным чынам:

1945	Эвакуацыя і масавыя ўцёкі	7.5 млн
1945	«Вайсковыя» высяленні	300 – 400 тыс.
1945	Добраахвотная эміграцыя	600 тыс.
1946 – 1950	Арганізаваныя высяленні	2.3 млн

Можна адзначыць, што арганізаваныя высяленні былі толькі вярхушкай «айсберга» працэсу дэгерманізацыі ЗО, лічбавы пік якой прыходзіцца на першыя месяцы 1945 года (эвакуацыя і масавыя ўцёкі). Менавіта яны забяспечылі пэўную паспяховасць ліквідацыі значнай нямецкай нацыянальнай меншасці ў пасляваеннай Польшчы. Пры гэтым трэба адзначыць вялікую важнасць таго, што пасля Другой Сусветнай вайны Польшча стала манаэтнічнай дзяржавай, чым была забяспечана пэўная стабільнасць і адсутнасць нацыянальных канфліктаў.

Літаратура

1. Протокол Берлинской конференции трех великих держав. 1. 08. 1945. \ \ Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной войны. 1941–1945. Берлинская (Потсдамская) конференция руководителей трех союзных держав – СССР, США и Великобритании. 17 июля – 2 августа 1945 года. Т. 6. 312 с. М., 1984. С. 443.
2. *Matelski Dariush*. Niemcy w Polsce w XX wieku. W. Poznań, 1999. S. 225.

3. *Podlasek Maria*. Wypędzenie Niemców z terenów na wschod od Odry i Nysy Łużyckiej. W., 1995. S. 68.
4. *Wiliechowski M.* Okiem historyka. Łódź. 1989. S. 198.
5. *Francioch M.* Socjologiczne aspekty problemu wypędzenia Niemców. \ Utracona Ojczyzna. Poznań, 1997. S. 174.
6. *Nitschke B.* Wysziedlenie czy wypędzenie? Toruń, 2000. S. 46–56, 61.
7. *Nitschke B.* Wysziedlenie czy wypędzenie? Toruń, 2000. S. 147.
8. *Mironowicz E.* Polityka narodowościowa PRL. Białystok, 2000. S. 71.
9. Projekt rozporządzenia Pełnomocnika Generalnego dla Ziemi Odzyskanych o oznaczeniu Niemców zamieszkałych na Ziemiach Odzyskanych. 11.04.1945. \ Niemcy w Polsce 1945 – 1950. Wybór dokumentów. T. 1. Władze i instytucje centralne. W., 2000. S. 131.
10. *Nitschke B.* Wysziedlenie czy wypędzenie? Toruń, 2000. S. 162.
11. Plan Sojuzniczej Rady Kontroli Niemiec przesiedlenia do Niemiec ludności niemieckiej z Austrii, Czechosłowacji, Węgier i Polski. 20.11.1945. \ Lippóczy Piotr, Walichnowski Tadeusz. Przesiedlenie ludności niemieckiej z Polski po II wojnie światowej w świetle dokumentów. W.–Łódź, 1982. S. 56–59.
12. Zestawienie stanu liczbowego ludności niemieckiej na Ziemiach Odzyskanych na 14 lutego 1946 r., opracowane przez Referat Statystyczny Departamentu Osiedleńczego MZO. 14.02.1946. \ Niemcy w Polsce 1945–1950. Wybór dokumentów. T. 1. Władze i instytucje centralne. S. 199–201.
13. Umowa między przedstawicielami brytyjskim i polskim w Połączonej Ekzekutywie Repatriacyjnej przy Sojuzniczej Radzie Kontroli Niemiec w sprawie przesiedlenia ludności niemieckiej z Polski do brytyjskiej strefy okupacyjnej Niemiec. 14.02.1946. \ Lippóczy Piotr, Walichnowski Tadeusz. Przesiedlenie ludności niemieckiej z Polski po II wojnie światowej w świetle dokumentów. S. 62–68.
14. Mniejszości narodowe w Polsce. W., 1998. S. 77.

УЗНІКНЕННЕ І ДЗЕЙНАСЦЬ НЕДЗЯРЖАЎНЫХ МАСТАЦКІХ ГАЛЕРЭЙ У МІНСКУ

К. Луцкина

Канец 80-ых гадоў мінулага стагодзя запомніўся некаму як час новай палітыкі, а некаму – як час новага мастацтва. Шырокія колы нашага грамадства адкрылі, што акрамя афіцыйнага існуе іншае – нефармальнае, вольнае ад стэрыятыпаў, так званы «андэграўнд». На хвалі цікавасці да гэтага новага мастацтва Беларусь перажыла сапраўдны галерэйны бум. Сама дэфініцыя «галерэі», якая мае некалькі значэнняў:

- дліннае крытае памяшканне, адна з прадольных сцен якога заменена калонамі ці сталбамі; длічны балкон;
- падоўжанае памяшканне з радам вокнаў замест адной з прадольных сцен;
- назва мастацкіх музеяў, памяшканне для дэманстрацыі твораў мастацтва.